

James Ensor
door/par
James Ensor

Xavier Tricot

man portrait
James Ensor
1884

James Ensor

door/par

James Ensor

James Ensor
door/par
James Ensor

Xavier Tricot

*Ik denk dat ik
een uitzonderlijke
schilder ben.*

---

*Je crois être
un peintre
d'exception.*

James Ensor [1899]

AFKORTINGEN

Mes Écrits: James Ensor, *Mes Écrits*,
Luik, Éditions Nationales, 1974.

Lettres: James Ensor, *Lettres*, Édition établie,
présentée et annotée par Xavier Tricot,
Brussel, Éditions Labor, 1999.

Lettres à la famille Rousseau: « Avec le noble
crayon ». *Lettres de James Ensor à la famille
Rousseau*, Correspondance établie et annotée par
Jean-Philippe Huys avec la collaboration de Xavier
Tricot, Brussel, Peter Lang & KMSKB, 2021.

Hoozee *e. a.*: Hoozee, Robert, Bown-Taevernier,
Sabine, Heijbroek, J.F., *James Ensor. Tekeningen
en prenten*, Antwerpen, Mercatorfonds, 1987.

E.: Elesh, James N., *James Ensor.
The Complete Graphic Work (The Illustrated
Bartsch, vol. 141)*, New York, Abaris Books, 1982
(vol. 1: Picture Atlas; vol. 2: Commentary).

T.: Taevernier, Auguste, *James Ensor.
Geïllustreerde catalogus van zijn gravures,
hun kritische beschrijving en inventaris van de
platen*, Ledeborg (Gent), Impr. Erasmus, 1971.

Tr.: Tricot, Xavier, *James Ensor.
Leven en werk. Oeuvrecatalogus van de
schilderijen*, Brussel, Mercatorfonds, 2009.

ABRÉVIATIONS

Mes Écrits : James Ensor, *Mes Écrits*,
Liège, Éditions Nationales, 1974.

Lettres : James Ensor, *Lettres*, Édition établie,
présentée et annotée par Xavier Tricot,
Bruxelles, Éditions Labor, 1999.

Lettres à la famille Rousseau : « Avec le noble
crayon ». *Lettres de James Ensor à la famille
Rousseau*, correspondance établie et annotée par
Jean-Philippe Huys avec la collaboration de Xavier
Tricot, Bruxelles, Peter Lang & MRBAB, 2021.

Hoozee *et al.* : Robert Hoozee, Sabine Bown-
Taevernier, J.F. Heijbroek, *James Ensor. Dessins
et estampes*, Fonds Mercator, Anvers, 1987.

E. : James N. Elesh, *James Ensor.
The Complete Graphic Work (The Illustrated
Bartsch, vol. 141)*, New York, Abaris Books, 1982
(vol. 1 : Picture Atlas ; vol. 2 : Commentary).

T. : Auguste Taevernier, *James Ensor.
Catalogue illustré de ses gravures, leur
description critique et l'inventaire des plaques*,
Ledeborg (Gand), Impr. Erasmus, 1971.

Tr. : Xavier Tricot *James Ensor.
Sa vie, son œuvre. Catalogue raisonné des
peintures*, Bruxelles, Fonds Mercator, 2009.

9	Portret van James Ensor, frontaal en in profiel		Portrait de James Ensor, de face et de profil
55	De veelvuldige metamorfosen van James Ensor		Les multiples métamorphoses de James Ensor
59	<i>Ensor als Arabier</i>	58	<i>Ensor en Arabe</i>
61	<i>Ensor als geraamte</i>	58	<i>Ensor en squelette</i>
85	<i>Ensor als Christus</i>	82	<i>Ensor en Christ</i>
107	<i>Ensor als Sint-Lucas en als heilige Maagd</i>	104	<i>Ensor en saint Luc et en Sainte Vierge</i>
109	<i>Ensor als visvrouw</i>	108	<i>Ensor en poissarde</i>
111	<i>Ensor als badgast</i>	110	<i>Ensor en baigneur</i>
115	<i>Ensor als bokking</i>	114	<i>Ensor en hareng saur</i>
127	<i>Ensor als meikever</i>	126	<i>Ensor en hanneton</i>
129	<i>Ensor als gendarme</i>	130	<i>Ensor en gendarme</i>
133	<i>Ensor als bezetene</i>	132	<i>Ensor en possédé</i>
135	<i>Ensor als krankzinnige</i>	134	<i>Ensor en fou</i>
141	<i>Ensor als ruziemaker</i>	140	<i>Ensor en querelleur</i>
143	<i>Ensor als fluitspeler</i>	142	<i>Ensor en joueur de pipeau</i>
145	<i>Ensor als vorst der schilders</i>	146	<i>Ensor en prince des peintres</i>
171	Bijlagen	171	Annexes
183	Bibliografie	182	Bibliographie
185	Lijst van werken	184	Liste des œuvres

Portret van James Ensor, frontaal en in profiel

Portrait de James Ensor, de face et en profil

De brief bevat kostbare informatie, want we kennen geen enkel zelfportret in olieverf uit 1886. Op zijn beroemdste zelfportret, *Zelfportret met bloemenhoed* [Tr. 245] (Mu.ZEE, Oostende), heeft de schilder '1883' als datum genoteerd en hij zou het later, in 1888–89, nog hebben bewerkt. Zou dit zelfportret misschien aanvankelijk in 1886, en niet in 1883, zijn geschilderd? Het zelfportret dat in de brief vermeld staat, is heel waarschijnlijk hetgeen dat onder de titel '*Mijn portret*' tentoongesteld werd op de salon van Les XX in Brussel en van L'Art indépendant in Antwerpen, die beide in 1887 plaatsvonden.¹² Het lijkt hoe dan ook geen twijfel dat het zelfportret dat nu gekend is onder de titel *Zelfportret met bloemenhoed*, tentoongesteld werd op de salon van Les XX te Brussel in 1890, in de catalogus vermeld onder de titel '*Mon portrait déguisé*' [Mijn vermomd portret].¹³ Door aan zijn eigen beeltenis een hoed met bloemenmotief en enkele gekrulde snorharen toe te voegen, het geheel in een denkbeeldige spiegel gevat, transformeert Ensor zijn conventioneel portret tot dat van een edelman, een verwijzing naar de twee zelfportretten van Peter Paul Rubens, het ene uit

*Zelfportret met
bloemenhoed*
*Autoportrait
au chapeau fleuri*
1883–1886 &
1888–89

Peter Paul Rubens
(1577–1640)
Zelfportret
Autoportrait
ca. 1628 env.

De veelvuldige metamorfofen van James Ensor

Les multiples métamorphoses de James Ensor

Portret van
James Ensor
Portrait de
James Ensor
1888/1889

*Mijn geskelet-
teerd portret
Mon portrait
squelettisé
Iste staat/Ier état
1889*

*Christus over-
geleverd aan
de kunstcritici
Le Christ livré
aux critiques d'art
1911-1913*

Ensor als vorst der schilders

Zijn *Zelfportret met maskers* uit 1899 [Tr. 390] (Menard Art Museum, Aichi, Japan) toont hem als ‘vorst der schilders’, als een zogenaamde erfgenaam van Rubens, pronkend met een rode bloemen- en verenhoed, omringd door maskers en schedels in overvloed. De compositie lijkt ingegeven door de talrijke prenten met assemblages van groteske koppen die Gustave Doré (1832–1883) bedacht ter illustratie van *Les Contes drolatiques* van Honoré de Balzac.¹²⁰ Maar eigenlijk betreft het een variatie op zijn *Zelfportret met bloemenhoed* [Tr. 245]. Van 1900 tot 1930 schildert Ensor geen zelfportretten, behalve het schilderij *Onze twee portretten* [Tr. 412] (The Phoebus Foundation) waarop hij zijn aloude vriendin Augusta Boogaerts afbeeldt, in aanwezigheid van zijn eigen afbeelding in de spiegel. Pas vanaf 1932, tot en met 1939, schildert hij nog een twaalftal zelfportretten. *Ensor in zijn atelier* [Tr. 620] uit 1932 stelt de schilder voor, zittend voor zijn harmonium waarachter zijn meesterwerk *De intrede van Christus in Brussel in 1889* hangt. Hij is dan een frêle oude man met wit haar, nog maar een schaduw van zichzelf. De compositie is afgeleid van een van de talrijke foto’s die de Oostendse fotograaf Maurice Antony (1883–1963) in die periode heeft gemaakt. Middels een koninklijk besluit van 24 april 1929 ontvangt de tot Belg genaturaliseerde James Ensor van koning Albert I de titel van baron. ’s Anderendaags wordt in Oostende een banket ter ere van de schilder gehouden. Verder krijgt hij via een koninklijk besluit van 27 juni 1933 de toestemming om de insignes van commandeur van de orde van de Légion d’Honneur te dragen. Op 2 augustus 1933 komt de Franse minister van het Openbaar Onderwijs, Anatole de Monzie, naar Oostende om hem het lint van commandeur van de Légion d’Honneur te overhandigen. Op diezelfde dag ontmoet Ensor Albert Einstein in De Haan, in de tuin van het restaurant *Au Cœur volant*. Op 14 april 1934 wordt Ensor tijdens een feestelijke ceremonie in Brussel tot ‘vorst der schilders’ verheven. ’s Avonds vindt in het hotel Albert Ier een groots ‘Bal des Arts’ plaats, waar talrijke figuren uit de politieke en artistieke wereld hulde brengen aan een van de coryfeeën van de moderne schilderkunst.

Al die loftuigen van de kunstcritici en het gevele van hielenlikkers verleiden er hem opnieuw toe zichzelf voor te stellen, maar nu zonder die bijzondere geest die zijn idiosyncratische zelfportretten kenmerkten. In februari 1935 schildert Ensor een vrij groot doek, 120 bij 120 cm, met als titel *Ensor en de maskers* [Tr. 655] (privéverzameling). Zoals op het werk uit 1889 verbeeldt hij zich opnieuw omringd door maskers. Maar deze keer is de achtergrond bijna leeg, behalve de regenboog met zijn hoogste punt tegen de bovenste rand van het werk. De schilder zelf poseert er in een trotse, bijna hooghartige houding,

DANKWOORD REMERCIEMENTS

De auteur en de uitgever wensen de volgende personen en instellingen te bedanken voor hun bijdrage en steun aan de tentoonstelling *James Ensor door James Ensor* zonder wie de tentoonstelling onmogelijk zou zijn geweest:

KBC Art Collection, Ensorstichting, Alychlo Collection, private stichting Misty Dreams, Jessy & Ronny Van de Velde, Samuel Vanhoegaerden, Patrick Florizoone, de familie Taevernier, staf en medewerkers van het Ensorhuis (Oostende) en Mu.ZEE (Oostende), alsook alle bruikleengevers die anoniem wensen te blijven.

Volgende personen willen we eveneens oprecht danken: Hildegard Van de Velde, Frank Deceuninck, Marc Coucke, Johan Vansteenkiste, Wim Van Severen, intendant van het stadsfestival *Ensor 2024 Oostende*, Peter Craeymeersch, directeur-generaal Toerisme Oostende, Sam Lauwers, projectcoördinator Toerisme Oostende, Katrien Cools, medewerkster Ensorhuis, alsook fotograaf Steven Decroos, Michel Perquy, verantwoordelijk voor de vertaling, en Thomas Soete die de lay-out van deze uitgave heeft verzorgd.

L'auteur et l'éditeur tiennent à remercier les personnes et les institutions suivantes pour leur contribution et soutien à l'exposition *James Ensor par James Ensor*. Sans elles, l'exposition n'aurait pas été possible :

KBC Art Collection, Fondation Ensor, Collection Alychlo, fondation privée Misty Dreams, Jessy & Ronny Van de Velde, Samuel Vanhoegaerden, Patrick Florizoone, la famille Taevernier, la direction et l'équipe de la Maison Ensor (Oostende) et de Mu.ZEE (Oostende), ainsi que tous les prêteurs désirant garder l'anonymat.

Nous souhaitons également adresser nos sincères remerciements aux personnes suivantes : Hildegard Van de Velde, Frank Deceuninck, Marc Coucke, Johan Vansteenkiste, Wim Van Severen, intendant du festival *Ensor 2024 Oostende*, Peter Craeymeersch, directeur général Tourisme Ostende, Sam Lauwers, coordinateur Tourisme Ostende, Katrien Cools, collaboratrice à la Maison Ensor, ainsi que le photographe Steven Decroos, Michel Perquy, responsable de la traduction, et Thomas Soete, concepteur de la présente publication.

COLOFON
COLOPHON

Deze publicatie kwam tot stand naar aanleiding van de tentoonstelling *Ensor door Ensor*, georganiseerd door Xavier Tricot in het Ensorhuis, Oostende, van 21 maart tot 16 juni 2024.

Cette publication a été réalisée à l'occasion de l'exposition *Ensor par Ensor*, organisée par Xavier Tricot à la Maison Ensor, Ostende, du 21 mars au 16 juin 2024.

Auteur
Xavier Tricot

Vertaling | Traduction
Michel Perquy
Cécile Wastiaux

Vormgeving | Mise en page
Thomas Soete
www.thomassoete.com

Uitgave | Éditeur
Pandora Publishers

Druk | Impression
Bestingraphics

ISBN: 9789053254899
WD: 2024/5890/2

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft getracht de rechten van de illustraties volgens wettelijke bepalingen te regelen. Diegenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Tous droits réservés. Cet ouvrage ne peut être reproduit, ni rendu public, même partiellement, par quelque moyen que ce soit, impression, photocopie ou tout autre procédé, sans autorisation écrite préalable de l'éditeur. L'éditeur a pris les dispositions légales afin de localiser les ayants droit des auteurs des illustrations de cette publication. Les personnes qui n'auraient pas été retrouvées sont priées de s'adresser à l'éditeur.

FOTOVERANTWOORDING
CRÉDITS PHOTOGRAPHIQUES

Vincent Everarts: 16 (boven/haut), 17, 60, 105, 108
Fabrice Schneider: 16 (onder/bas)
Dirk Pauwels: 118, 119, 192
J. Geleyns: 20, 29, 86-87, 116-117
Hugo Maertens: 42, 54, 78-79, 88
Steven Decroos: 32, 138
Daniël de Kievith: 141
Adri Verburg: 34, 147
Unitas (Roeselare): 108, 113
Studio PSG (Hasselt): 83, 101
Artcurial (Paris): 102
Fotografische dienst/Service photographique KBR, Brussel/Bruxelles: 41, 133
Fotografische dienst/Service photographique Louvre (Paris): 19, 66-67, 94 (links/gauche)
Fotografische dienst/Service photo-graphique National Gallery (London), 94 (rechts/droite)
Fotografische dienst/Service photographique Alte Pinakothek (München): 21
Fotografische dienst/Service photographique British Museum, Print Collection (London): 109, 115
Fotografische dienst/Service photographique Christie's (London): 63, 131, 98-99, 136-137
Fotografische dienst/Service photographique De Vuyst (Lokeren): 84
Ernest Rousseau fils: 68, 128
Félix Richard: 138
Maurice Antony: 50
Fernand Ocreman: 162
Jeanne Creten-Georges: 150-151
Art in Flanders (meemoo)
Public Domain

Cover/Couverture
Zelfportret, 'Mon portrait' (detail)
Autoportrait (détail)
1884

p. 2
James Ensor en de maskers (detail)
James Ensor et les masques (détail)
1935

p. 192
Zelfportret
Autoportrait
ca. 1935 env.

